

УДК 004.65(054):34(083.7)(477)

Наталія Аксьонова,

наук. співроб. НЮБ НБУВ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ПОЛЕ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕЛЕКТРОННОГО ГАЗЕТНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ (СТАН ТА ПРОБЛЕМИ)

У статті розглядаються законодавчі документи стосовно інформаційної політики держави, діяльності бібліотек і бібліотечної справи в Україні, організації національної системи електронних бібліотечних ресурсів та необхідності прийняття цільової газетної програми, яка б надавала можливість зберігати та формувати електронний газетний фонд.

Ключові слова: закон, газетна програма, національний газетний фонд, електронний газетний ресурс.

Фонди наукових бібліотек перенасичені різноманітними джерелами інформації, вагомий обсяг займають газетні видання (історична спадщина, сучасна періодика), тому останнім часом особливо гостро постає проблема, пов'язана зі збереженням національних інформаційних джерел. Використовуючи новітні технології, переводячи ці ресурси на електронні носії, вирішується ряд актуальних проблем, пов'язаних зі створенням довгострокових страхових копій цінних рідкісних газетних видань, проблема пошуку додаткових приміщень для розміщення газет, а щодо обслуговування читачів забезпечується оперативний пошук необхідних джерел, оскільки водночас створюються умови для формування електронного газетного фонду України.

Враховуючи масштабність робіт, повноцінне формування електронного газетного фонду має проводитися на державному рівні, ґрунтуючись на законодавчих документах, постановах, державних національних програмах та проектах, що повинно забезпечувати адміністративну та гарантувати фінансову підтримку.

Досліджуючи динаміку розвитку правової бази інформаційного суспільства в національному законодавстві, Е. Аблякимов [1] виділив три основні етапи:

– на першому етапі (80-ті роки ХХ ст.) в основному створювалися технічні норми забезпечення комп'ютеризації;

– другий (90-ті роки ХХ ст.) – це інформаційне законодавство, визначалися правові основи розвитку нових інформаційно-комунікаційних технологій, права людини у сфері інформації;

– на третьому (з 2000 р.) – правова державна політика, спрямована на розбудову інформаційного суспільства, визначаються засади та принципи розвитку нових типів інформаційних відносин, інформаційної діяльності, послуг.

Така ж динаміка прослідковується стосовно бібліотечної сфери. У 1995 р. Українською державою прийнято Закон України **«Про бібліотеки і бібліотечну справу»**, у якому визначається статус бібліотек, правові та організаційні засади діяльності бібліотек і бібліотечної справи в Україні. Цей Закон гарантує право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках [2].

Наступним важливим документом був наказ Міністерства культури України **«Про затвердження Положення про систему депозитарного зберігання бібліотечних фондів України»** (1996 р.), у якому зазначається, що маловикористовувані, але цінні з наукового та художнього погляду документально-інформаційні ресурси (книги, документи, рукописи, аудіовізуальні матеріали, інші носії інформації) можуть передаватися до бібліотек-депозитаріїв [3], таким чином виконується роль збереження інформації.

Закон України **«Про Національну програму інформатизації»** (1998) спрямований на розвиток сучасних інформаційних технологій для формування системи національних інформаційних ресурсів, створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури тощо [4].

У 1999 р. Кабінет Міністрів України затвердив **Програму збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки**, де підкреслюється, що «інформація, яка зберігається в бібліотеках та архівах, є історичним надбанням людства, основою економічного і духовного прогресу суспільства, а збереження цього надбання є важливим завданням, яке постало перед усіма країнами світу».

Слід зазначити, що з 1992 р. ЮНЕСКО розпочало реалізацію проектів збереження бібліотечних та архівних фондів у різних країнах «Пам'ять світу», тому під впливом правового досвіду розвинутих країн світу ця програма розроблена відповідно до рекомендацій Генеральної конференції ЮНЕСКО і спрямована на збереження в Україні бібліотечних та архівних фондів. У програмі зазначається, що в бібліотеках України

зберігається близько 60 млн документів XV–XX ст., майже 2 млн із них – рідкісні, у тому числі рукописні матеріали, що є пам'ятками світового значення. Частково розв'язати проблему можна шляхом переведення інформації на мікроносії – мікрофільми, магнітні та оптичні диски, це дасть змогу зберегти оригінальність текстів, зменшити можливість знищення їх під час користування та виникнення екстремальних ситуацій [5].

Наступним законодавчим етапом, що обумовив процеси формування електронних ресурсів, було прийняття таких державних законодавчих документів:

– Постанова Верховної Ради України **«Про Концепцію національної інформаційної політики»** (2003 р.), де в розділі 6 «Архівна та бібліотечна справа», пункт 23 «Удосконалення системи формування бібліотечних фондів» передбачається здійснення заходів щодо переведення бібліотечних фондів з паперових носіїв в електронну форму для забезпечення повноти комплектування, взаемовикористання та «організацію на базі національних та інших провідних бібліотек держави національної системи електронних бібліотек» [6];

– Розпорядження Кабінету Міністрів **«Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів»** (2003 р.) [7];

– Закон України **«Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»**, де одним з основних напрямів розбудови інформаційного суспільства визначено «збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування», а головними пріоритетами України є прагнення побудувати інформаційне суспільство, «орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал» [8];

– **Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI»**, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України у 2011 р., де передбачається переведення в електронну форму документів, які зберігаються в Державному бібліотечному, Національному архівному та Музейному фондах, фонді Державного архіву друку Книжкової палати України, забезпечення доступу до зазначених фондів із використанням Інтернету, а також створення єдиного національного депозитарію електронних бібліотечних ресурсів та єдиного веб-порталу «Бібліотека-XXI» [9].

У цих документах вказується спрямованість задля розвитку сучасних інформаційних технологій; формування системи національних інформаційних ресурсів; створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури; удосконалення системи формування бібліотечних фондів; здійснення заходів щодо переведення бібліотечних фондів з паперових носіїв у електронну форму; організацію національної системи електронних бібліотечних ресурсів.

Цілі та завдання, що закладені в цих законодавчих документах, охоплюють бібліотечну систему в цілому, і не повністю вирішують проблеми збереження, доступності газетних фондів та проведення робіт, пов'язаних з переведенням на електронні носії газетної спадщини.

Постійне зберігання газет річ вартісна, завдає багато труднощів дотримання в належному стані, газети займають багато місця, а це потребує спеціальних стелажей, ручні палітурочні роботи багатовартісні, проблема старіння газетного паперу; щодо проблеми обслуговування: бібліотекарям фізично важко обслуговувати читачів великими за розміром та вагою газетними підшивками, неможливість оперативної пересилки по міжбібліотечному абонементу.

Тому, на думку багатьох спеціалістів, необхідна спеціальна державна газетна програма, як це зроблено в багатьох країнах світу. Відсутність національної газетної програми, на фоні постійно зростаючої кількості зареєстрованих газет, може призвести до згубних наслідків, тому її розробка повинна охоплювати широке коло питань: що вирішує не тільки проблеми збереження за рахунок створення страхових фондів газет, переведення газет на інші носії, збереження мікрофільмованих копій, а й створювала б умови для формування національного електронного газетного фонду.

Для ефективного впровадження такої програми необхідні об'єднуючі зусилля державних структур, як законодавчого та фінансуючого органу, реалізуюча роль бібліотек, як основного інформаційного фондоутримувача та підтримка редакцій газет у наданні обов'язкового примірника у вигляді електронної копії друкарського оригіналу, а також взаємовигідна кооперація бібліотечних установ тощо.

Слід зазначити, що у 2010 р. Книжковою палатою України, за підтримки Державного комітету телебачення та радіомовлення України, було розроблено проект «Формування національного газетного фонду України», де передбачалося переведення на електронні носії усього наявного в Державному архіві друку газетного фонду з 1917 до 2040 р. (на першому етапі) та створення фонду електронних видань, починаючи з 2012 р.

Для створення національного газетного фонду в проекті запропоновано вирішення такого кола питань:

- виявлення й формування повних комплектів газет, що підлягають збереженню та терміновому оцифруванню;
- оцифрування газет;
- каталогізація і створення зведеного каталогу газетних фондів;
- доставляння обов'язкового примірника сучасних газет разом з їх електронними аналогами;
- створення електронної бібліотеки газетних фондів і забезпечення доступу до них користувачів [10].

Систему формування національного газетного фонду запропоновано у вигляді розподіленої моделі, у якій зберігання оригіналів центральних газет покладається на Книжкову палату України, Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського, Національну парламентську бібліотеку України, а регіональних – на обласні універсальні наукові бібліотеки, тобто корпоративна система бібліографічного опрацювання й каталогізації з подальшим створенням спеціального веб-порталу «Національний газетний фонд України».

Також у проекті зазначається про необхідність внесення змін у Закон України «Про обов'язковий примірник документів», який надає певним юридичним особам права на отримання крім друкованої версії газет також її електронного аналогу, що «дозволило б розпочати процес формування національного електронного газетного фонду сучасних видань і заощадило б значні кошти з бюджету країни на їх подальше оцифрування» [10].

Створення національного електронного газетного фонду не тільки дає можливість зібрати, зберегти та ввести в науковий обіг повні колекції газетних видань, а й також створює умови для вільного доступу до них користувачів, підвищує культурний рівень населення, розширює можливості інтеграції у європейське суспільство.

Враховуючи міжнародний досвід, рекомендації міжнародних професійних організацій, досвід вітчизняних учених, можна констатувати, що реалізація завдань щодо формування національного електронного газетного фонду України можлива шляхом удосконалення нормативно-правової бази, прийняття спеціальної національної газетної програми, дотримання прав суб'єктів авторського права і суміжних прав під час створення та використання електронних бібліотечних ресурсів, передачі до бібліотек електронних копій тиражованих видань, використання переваг кооперації в бібліотечній сфері, а також співпраця з видавничими та культурно-освітніми установами.

Список використаних джерел

1. *Аблякимов Е. Е.* Правові основи формування державних електронних інформаційних ресурсів [Електронний ресурс] / Е. Е. Аблякимов. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/5271>. – Назва з екрана.
2. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради. – 1995. – № 7, ст. 45 : офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр>. – Назва з екрана.
3. Наказ Мінікультури України «Про затвердження Положення про систему депозитарного зберігання бібліотечних фондів України» [Електронний ресурс] // Про затвердження Положення про систему депозитарного зберігання бібліотечних фондів України / Мінікультури України ; Наказ, Положення від 02.12.1996 р. № 570 : офіц. веб-сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0031-97>. – Назва з екрана.
4. Про Національну програму інформатизації : Закон України [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради. – 1998. – № 27–28, ст. 181 : офіц. веб-сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>. – Назва з екрана.
5. Постанова КМУ «Про затвердження Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки» [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України; Постанова, Програма від 15.09.1999 р. № 1716 : офіц. веб-сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1716-99-п>. – Назва з екрана.
6. Постанова ВР «Про Концепцію національної інформаційної політики» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України ; Постанова від 03.04.2003 р. № 687-IV : офіц. веб-сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/687-15>. – Назва з екрана.
7. Розпорядження КБУ «Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів» [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України ; Розпорядження, Концепція від 05.05.2003 р. № 259-р : офіц. веб-сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/259-2003-р>. – Назва з екрана.
8. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради. – 2007. – № 12, ст.102 : офіц. веб-сайт «Законодавство

України». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>, вільний. – Назва з екрана.

9. Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України ; Постанова від 17.08.2011 р. № 956: офіційний веб-сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-п>. – Назва з екрана.

10. Технічне завдання на виконання проекту «Формування національного газетного фонду України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comin.kmu.gov.ua/document/82099/TZ-Gazeta.doc>. – Назва з екрана.